

• PBL, samarali bo'lishi uchun, o'quv dasturining bir qismiga aylanishi kerak.

Albatta, PBLni maktabda ham, oliy o'quv yurtlarida ham amalga oshirish, uning samaradorligini o'lchash, turli talabalar yoshiga mos mavzularni tanlash va kamchi-

liklarini bartaraf etish yo'llarini izlashga yo'naltirilgan qo'shimcha tadqiqotlar zarur. An'anaviy ta'limga nisbatan PBL samaradorligini ham miqdoriy usullar bilan o'rganish kerak.

Adabiyotlar

1. Agustina, L. (2012). *Project-Based Learning*. Jurnal Linguistik Terapan. Retrieved on 31 October, 2014 from: <http://jlt.polinema.org/?tag=project-based-learning>.
2. Beckett, G. H., & Slater, T. (2005). The project framework: A tool for language, content, and skills integration. *ELT journal*, 59(2), 108-116.
3. Markham, T. (2003). *Project-based Learning Handbook* [on line]. Buck Institute for Education . Available from: . Retrieved on April 4, 2015, from: <http://www.bie.org>
4. Rousová, V. (2008). Project-based Learning: Halloween Party. MA thesis. Brno (Czech Republic): Mazarikova University.
5. Simpson, J. (2011). Integrating Project-Based Learning in an English Tourism Classroom in a Thai University. *Australian Catholic University, Doctoral Thesis*. Sydney. –Austarlia:
6. Solomon, G. (2003). Project-Based Learning: a Primer. *Technology & Learning - The Resource for Education Technology*. Retrieved on April 14, 2015 from http://pennstate.sws.wikipaces.net/file/view/PBL-Primer-www_techlearning_com.pdf
7. Thomas, J. W. (2000). *A Review of Research on Project Based Learning*. California: The Autodesk Foundation.
8. Jamol Jalolov (2012) Chet tili o'qitish metodikasi . – T.: O'qituvchi. 3-b
9. Ko'chkarova M.S., Mamayeva N.K., (2007) O'qitishning interaktiv uslublari va o'quv jarayonini boshqarish. Trenerlar tayyorlash bo'yicha o'quv metodik qo'llanma. –Toshkent: 64-b.

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqola PBL (Loyihaga asoslangan ta'lim) ning nazariy asoslarini, PBLni amalga oshirishning afzalliklari va undan foydalanish orqali talabalar erishishi mumkin bo'lgan ko'plab til o'rganishdagi muvaffaqiyatlarni o'z ichiga oladi. Shuningdek PBL (Project-based Learning) ning respublikamizning Oliy ta'lim muassasalaridagi zamonaviy tatbiq etilishi, xususan, EFL (ingliz tili chet el tili) darslarida nafaqat ingliz tilini PBL orqali innovatsion egallashni ta'minlash, balki talabalarni XXI asr ko'nikmalari bo'lmish kommunikativ kompetensiya, tanqidiy fikrlash, jamoada ishlash va muammolarni hal qilish, ayniqsa, talabalardagi kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish uchun ushbu loyihaning keng tarqalayotganligini ham ko'rsatib beradi.

РЕЗЮМЕ

В этой статье рассматриваются теоретические основы ПОО (проектно-ориентированного обучения), преимущество его внедрения и успехи в изучении языка, которых студенты могут достичь благодаря его использованию. Кроме того, он охватывает современное внедрение ПОО (проектное обучение) в высших учебных заведениях нашей республики, в частности, в классах EFL (английский как иностранный), не только для обеспечения инновационного овладения английским через ПОО, но и для обеспечения учащихся с такими навыками 21 века, как коммуникативная компетентность, критическое мышление, работа в команде, решение проблем и особенно креативность, преобладают для развития языковых навыков у учащихся.

SUMMARY

This article covers the theoretical foundations of PBL (Project-based Learning), the benefits of implementing it and language learning successes that students can achieve through its use. Also, it covers of the modern implementation of PBL in Higher Education Institutions in our Republic, in particular, at EFL (English as a Foreign Language) classes, not only to ensure innovative acquisition of English through PBL, but also to provide students with 21st century skills, such as communicative competence, critical thinking, teamwork, problem solving and creativity are prevalent for the development of language skills of students.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ МӘДЕНИЯТТЫҢ ТҮРЛЕРИ, ДҮЗИЛИСИ ХӘМ МАЗМУНЫ ҲАҚҚЫНДА

Ө.Әлеуов – педагогика илимлериниң докторы, профессор

Әженияз атындағы Нөкіс мәмлекетлик педагогикалық институты

Э.А.Менлимуратова - үлкен оқытқышы

Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлекетлик университети

Таянч сўзлар: маданият, тамойил, жараён, миллатлараро алоқа, миллат, ҳодиса, бағрикенглик, эстетика, усул, тил.

Ключевые слова: культура, принцип, процесс, межнациональное общение, национальность, феномен, терпимость, эстетика, манера, язык.

Key words: culture, principle, process, interethnic communication, nation, phenomenon, tolerance, aesthetics, approach, language.

Социаллық хәм мәдений өзгерислер инсаният тарихының ең үлкен бөлегин курайды. Сондай-ақ, инсаният тарихы субъектлериниң топары, мысалы ушын, миллетлер, толық қәлиплесип болған жәмәәт есапланбайды. Бул жәмәәтлер, ең дәслеп, мәдениетлар раўажланыуының хәм өз ара тәсириниң нәтийжеси саналады, ал, мәдений өзгешеликлердиң жаңа түрлери жаңа дәстүрлер сыяқлы бәрха үзликсиз миллетлер турмысының түрли дереклеринен келип шығады. Баскаша қылып айтқанда, мәдениет улыўмалық түрде хәм миллетлараралық байланыс мәдениаты, тийкарынан қатып қалған билим емес, бәлким, белгили бир динамизм арқалы сәўлеленген процессуал өзгешеликке ийе болып, ол жерде динамиканың кеңлиги миллетлараралық байланыстың тезлиги хәм үйлесими менен белгиленеди.

«Мәдениет» сөзи инсан тәрәпинен жаратылып дүньяның рәң-бәреңлик дәрежелери хәм тараўлары менен байланыслы болған хәр түрли ўақыялар хәм ҳәдийселерди өз ишине алады. Соның ушын да, бәлким, мәдений көринислердиң рәң-бәреңлигин белгили бир анықламаға алып келиў нәтийжесиз. Қандай нәзер менен қарасақ та, бирде-бир жәмийет мәдениатсыз өмир сүре алмайтуғынын көремиз. Мәдениет болмаса, өз

пикир хәм нийетлерин, ең қолайлы хәм анық түрде, оның жәрдеминде билдириў мүмкин болған, байланыс түри саналған тил де болмайды. Бәлким, өзлигин аңлаў да болмайды хәм буның ақыбетинде инсан ойлаў хәм пикир жүритиў имканиятларынан айырылады. Мәдениет – бул инсан дәретиўшилигиниң материаллық хәм руўхый дәрәтпелеринде, социаллық нормалар дизиинде, адамлардың тәбиятына, өзлерине хәм өз ара қатнасықларына болған мүнәсибетлердиң улыўмалығында сүўретленген турмысты шөлкемлестириўдиң хәм раўажландырыўдың өзине тән усылы есапланады.

Тарихый тәжирийбелер көрсеткениндей, хәр қандай халық раўажланыў процесинде белгили дәрежеде өзге миллетлер менен байланыста болады. Миллетлараралық байланыслар – бул жәмийетлик хәм жеке байланыслар, түрли миллет ўәкиллериниң хәм материаллық, хәм руўхый қәдириятларын, олардың жәмийетлик искерлиги хәм күнделик турмысындағы көзқараслары, сезимлери, эмоциялары менен алмасыўды өз ишине алатуғын өз ара байланыслар. Миллетлер аралық өзара тәсир (түрлери, дүзилеси, мазмуны) оның этникалық, миллий идентификациялаўдың қайсы басқышына туўры келетуғынына байла

ныслы. Ол хеш қашан бир қәлипте қалмайды, бәрхе раўажланыўда, динамикада болады.

Миллетлераралық өз ара тәсир milletлераралық сәўбет хэм қатнасықлар түрлериндеги көриниске ийе. Бул түсиниклер бир-биринен паркланады. «Миллетлераралық сәўбет», өз гезгинде, «milletлерара қатнасықлар»ды әмелге асырыў процеси болып есапланады. «Миллетлераралық қатнасықлар» мазмунды белгилейди, milletлерара сәўбет болса олардың өмири даўамындағы түрли millet адамларының арасындағы байланыс түри хэм усылы болып белгиленеди.

Пүткіл байланыс орайында субъектлердің өз ара байланысы, жәмийетлик дәретиўшилиги орын ийелеген. Оны белгилеўде хэм әмелге асырыўда milletлерара сәўбет хэм қатнасықлар еки түрли болыўы мүмкин: туўрыдан-туўры хэм ортақластырылған. Туўрыдан-туўры байланыс бирдей кәрханалардағы, дәрғайлардағы, бирдей ислеи шығарыў, билимлендириў хэм әскерий шөлкемлерде, шаңарақларда бирге ислесиўди, жеке байланысларды, пикир алмасыўды билдиреди. Ортақластырылған байланыс түрлерине келсек, олар, биринши нәўбетте, материаллық усылларды (товар алмасыўы, дәретиўшилиқ, мәдений қәдириятлар) хэм ғалаба хабар куралларын (газета, телевидение, радио хэм басқаларды) өз ишине алады.

Егер, туўрыдан-туўры байланыс процесинде хәр millet үәкиллери байланыста болса, ортақластырылған байланыста хэм milletлер үәкиллери, хэм millet социаллық-этникалық жәмәәтлер сыпатында, milletлераралық сәўбетке зәрүрлик сезген халда, өз ара тәсир көрсетеди.

Заманағөй мәмлекетлер хэм олардың субъектлеринин социаллық аўхалын көрсетиўши milletлераралық қатнасықлар жағдайы тийисли орынларда жетискенлик дәрәжесин белгилейди, хэм жәмийеттин барлық тарайларының искерлигине тәсир көрсетеди. Хәр қандай көп milletли жәмийет бир этникалық бирлеспе ағзаларының басқа бир этникалық бирлеспе яки топарлар үәкиллерине қаратылған бир-бирине қарама-қарсы болған қатнас пенен белгиленеди. Бул, сөзсиз, milletлераралық байланысларды курамаластырыўшы жағдайлардың пайда болыўына алып келеди.

Басқа этникалық топарлардың хәр қандай мәдений жетискенлигин өзлестириў, қабыл етиў арқалы халық оны өзлеринин этникалық дәстүрлери, қызығышылықлары, арзыў-үмитлерине сәйкеслестиреди. Бундай өзлестириўдин, яки еки тәрәплеме алмасыўдың хақыйқый негизи, хәр бир халықтың мәдениятларара консенсуска ерисиў ушын басланғыш белги сыпатында қолланылатуғын улыўмаинсаный қәдириятлардың бар екенлигинен дерек береди.

Миллетлераралық байланыс мәденият тарийхый хәдийсе, тарийх дәрәтпеси болып, онда социаллық тәжирийбе жетискенликлери анықланады хэм усынылады. Олар материаллық хэм руўхый мийнет өнимлеринде, социаллық нормалар хэм институтлар системасында әмелге асырылады. Миллетлераралық байланыс мәденият тек ғана материаллық хэм руўхый қәдириятлар топламы сыпатында емес, бәлким шахстың өзин өзи раўажландырыў хэм өзлин аңлаў процеси сыпатында көрип шығыўға болады. Байланыс мәденият - бул онда қатнасыўшы барлық адамлар ушын улыўма тең есапланатуғын анық қағыйдалар топламы.

Мәденияттың мақсети, талаптар хэм принциплерди сақлап, оларға бойсынып, milletлераралық байланыс процесине унамлы тәсир көрсетип ғана қоймастан, сондай-ақ, адамларда, түрли millet үәкиллеринде бул нормаларды сақлап қалыў хэм оларға бойсыныўда ишкi қанаатланыў сезимлеринин бар болыўы есапланады. Усы ўақытқа шекем «milletлераралық байланыс мәденият» феноменине бирдей көзқарас белгиленбеген. Демек, айырым авторлар milletлераралық байланыс

мәденияттында, тийкарынан, халықлар арасындағы қатнасықлардың әдеп-икрамлылық принциплерин көреді. Басқа авторлар, бул концепцияны өз ишине ийкемлик, кеңпейиллик сезимлерин алатуғын milletлераралық байланыс мәденияттың әмелияттын тар көринистеги халықаралық психологиялық көриниске келтиреді.

Ең әҳмийетли өзгешеликлер milletлераралық байланыс мәденияттың дүзилсиндеги қарасларда көзге тасланады. Сондай етип, айырым авторлар milletлераралық байланыс мәденияттың курамындағы элементлер арасында буларды ажыратып көрсетеди: сиясый мәденият; халықлар арасындағы мийнет қатнасықлары мәденият; әдеп-икрамлылық мәденият; milletлераралық байланыс мәденият эстетикасы. Соның менен бирге, көпшилиқ авторлар дүзилiske болған қарасларында milletлерара байланыс мәденияттың жеке сыпатларын есапка алмайды.

Миллетлераралық байланыс мәденияттың сыртқы көриниси әдеп-икрамлылық мәденият, хәрәкетлер, даўыс интонациясы, жүз көриниси, тиллерди билиў хэм т.б. өзге millet үәкиллери менен байланыс жасаўда өзине тән унамлы потенциалды жоқары дәрәжеде аңлап жетиўи зәрүр. Керисинше, өзге шәрәятта өзге тил үәкиллерин түсинбеў-бул психологиялық шешимсиз жағдай болып, инсан өзін басқалардан пәс сезеди, өзи хэм этирапындағылар арасында «жатласыў сызығын» жаратады. Миллетлераралық байланыс мәденияттың ишкi тәрәпи - бул шет ел үәкиллери менен байланыстағы әдеп-икрамлылық пазыйлетлери есапланады [3].

Егер, milletлераралық байланыс мәденияттың еки тәрәпин салыстырсақ, байланыстың әдеп-икрамлылық тәрәпи көбирек әҳмийетке ийе екенин көриўимизге болады. Бирақ, milletлераралық байланыс мәденияттың ишкi тәрәпи, ишкi бейимлиги қатнасықларды орнатыўда шешиўши қасийетке ийе болса да, milletлерара байланыс мәденияттың сыртқы көринисине ийе болмаған шахс, өзіндеги ишкi хәрәкетке келтириўши күшлерди әмелге асыра алмайды. Сол себепли, инсанның milletлераралық байланыс мәденияттың еки тәрәпи де, ажыралмас хэм өз ара даўам етиўши байланыс саналады.

Тилекке қарсы, көплеген изертлеўлер эмоциональ жағдайлар (кеңпейиллик, уялшақлық, кирисимлилик, қәўетер, ашықлық хэм басқалар) менен байланыс болған жеке өзгешеликлердин консерватизмин дәлийлейди, себеби сезимлердин мазмуны психиканың рационал элементлери менен салыстырғанда анағурлым консерватив есапланады.

«Миллетлераралық байланыс мәденият» түсиниги, өзге millet үәкиллери менен туўрыдан-туўры хэм ортақластырылған байланыс процесинде, инсан дүньяқарасын, интернационалистлик, әдеп-икрамлылық пазыйлетлери хэм исенимлеринин пүтинлигин көрсетеди. Шахстың әдеп-икрамлылық хэм халықаралық дәрәжеде раўажланыўының нәтийжеси сыпатында milletлерара байланыс мәденият еки социаллық функцияны әмелге асырады: а) өзге жағдайда өзін тутыў модели хэм оны бахалаў көрсеткишлерин усынады; б) модельге сәйкес хәрәкет етиў тилегин күшейттиреді. Бундай ўақытта, milletлераралық байланыс мәденияттын жоқары дәрәжеде ийелеўге хәрәкет етип атырған адам төмендеги қасийетлерге ийе болыўы шәрт.

- интернационал сана ийеси болыў, бирден-бир мәмлекетке тийисли болыў пикирин сезиў;
- өзге инсанлардың миллий қәдир-қымбатына, миллий мәденияттына, үрп-әдетлерине хэм дәстүрлерине ҳүрмет пенен қараў;
- псевдо-миллий түсиниклерден ўаз кешиў;
- milletлераралық байланыс мәденияттың тәртиби хэм қағыйдаларын әмелде қоллаў ушын тәбийий зәрүрликке ийе болыў;

- миллетлераралық байланыста әдеп-иқрамлылық қағыйдаларын билиў;
- адамды миллий стереотиптен тысқары бағалаў қәбилетине ийе болыў;

-миллетлераралық байланыс тиллеринен пайдаланыў ушын билим хәм көнликпелерге ийе болыў.

Миллетлераралық байланыс мәдениатын раўажландырыў, ҳазирги ўақытта, мәмлекетимиздиң бүгинги күндеги жағдайын хәм келешегин белгилейтуғын ең әҳмийетли машқалалардың бири.

Хәр бир миллет өзине тән тәкирарланбас мәдениатқа хәм бай тарийхқа ийе болып, өзине тән менталитет тасыўшысы болып есапланады. Өзге халықлардың мәдениаты, жәмийеттеги миллий стереотиплери хаққындағы билимлердиң кемлиги инсанлар арасындағы айрықша жағдайлардың келип шығыўына себеп болады.

«Миллетлераралық байланыс мәдениаты» -бул хәр қыйлы этникалық жәмәет ўәкиллериниң миллетлераралық байланыслары хәм өз ара тәсиринде көзге түсе-

Әдебиятлар

1. Хасанов Н.Н. Миллетлерара байланыс мәдениаты хаққында. // Жәмийетлик-сиясый журнал. 1997. № 3. 232–237-б.
2. Крысько В.Г. Этническая психология: учебное пособие для студентов высших учеб. заведений, обучающихся по специальности 031000 – Педагогика и психология. 4-е изд., стер. -М.: Академия, 2008. –С.313.
3. Хайруллин Р.З. Формирование культуры межнационального общения и толерантности в молодежной среде. // Мир психологии. 2009. №3. -С. 85–93.
4. Интернет сайт: https://www.ncfu.ru/export/uploads/imported-from-dle/op/doclinks2017/Metod_kultu_ra_mezh_nac_obshchenia_220301_2017.pdf.

РЕЗЮМЕ

Мақолада миллатлараро мулоқотнинг шакллари, тузилиши, мазмуни, жамоат ва шахсий алоқалар, турли миллат вакиллари-нинг ўзаро муносабатлари, ҳам моддий, ҳам маънавий кадрларнинг алмашиши, уларнинг ижтимоий фаолият жараёнида ва кундалик ҳаётидаги қарашлари, ҳиссиётлари кўриб чиқилади.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются формы, структура, содержание межнационального общения которые представляют собой общественные и личные контакты, взаимосвязи людей разных национальностей, обменивающихся как материальными и духовными ценностями, так и взглядами, чувствами, эмоциями в процессе их общественной деятельности и повседневной жизни.

SUMMARY

The article deals with the forms, content, structure of interethnic communication, which represents social and personal relations of various nations, more over it exchanges both material and spiritual heritages, and also with views, feelings, emotions in the process of social and every day life activities.

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА ТАРБИЯ ИШЛАРИНИ ТЕХНОЛОГИЯЛАШТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК АСОСЛАРИ

А.А.Бекимбетова – педагогика фанлари номзоди, доцент

Р.А.Ибраимова - магистрант

Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институти

Таянч сўзлар: педагогик технология, таълим, технологик йўналиш, усуллар, психологик тарбия.

Ключевые слова: педагогическая технология, образование, «технологическое» направление, методы, психологическое воспитание.

Key words: Pedagogical technologies, education, «technological» specialty, approaches, psychological education.

Бугунги кунда мактабгача таълим тизимидаги модернизация жараёни ушбу соҳада илғор технологияларни самарали қўлаш, тарбиячиларнинг инновацияларни чуқурроқ ўрганишини талаб қилмоқда. Бу муаммоларни ҳал этиш учун таълим ва тарбияни технологиялаштириш, технологик ёндашувни ўзимизга мос ҳолда қайта ишлаб чиқиш зарурлиги, ҳозирги кунгача шаклланиб келган таълим-тарбия соҳасидаги назарий ва амалий тажрибаларни мукамал ўрганишни тақозо этади.

Педагогик технологиянинг таълимдаги амалий ҳамда ташкилий-услубий имкониятларини амалга оширишга йўналтирилганлиги, унинг аниқ воситалар ёрдамида ҳаётга татбиқ этилиши бутун жаҳон педагогларининг унга эътиборини кучайтирмоқда. Бу йўналишга турлича қарашлар мавжуд бўлиб, баъзи педагоглар педагогик технологияда таълимни табақалаштириш воситасини кўрмоқдалар, бошқалари ундан кам меҳнат сарфлаб юқори натижаларга эришиш имкониятлари, педагогик технологияда барча таълим олувчиларни олдиндан белгиланган билим, қўникма ва малакалар даражасига етказиш мумкинлиги

қизиқтирмоқда. Таълимни "технологик" йўналишда қўришнинг умумий мезони унинг аниқ ва батафсил белгиланган мақсадга йўналтирилганлигидадир. Бу ҳолатда ҳар бир мақсадни амалга ошириш учун алоҳида қонуният, жараён, кетма-кетлик ва унга мос амаллар мажмуи мавжуд бўлиши асос сифатида олинади. "Педагогик технология" нинг воситавий йўналтирилганлиги унинг турли услублар асосида турли таълим тизимларини қўришдаги кенг имкониятларини белгилаб беради. Бунда таълимнинг ташкилий жиҳатлари олинади. "Педагогик технология" - таълим ва тарбиявий ишларнинг мақсадига мувофиқ тарзда сифатнинг самарадор бўлишига олдиндан кафолат бера олади.

Мактабгача тарбия муассасаларида тарбиявий ишларни амалга оширишнинг педагогик технологияси лойихалаштириш, амалга ошириш, назорат ва таҳлил қилиш каби ҳаракат кетма-кетлигидан иборат. Бунда асосан педагогик мақсадни туғри белгилаш муҳим ҳисобланади, бунда тарбиячи ва тарбияланувчи нимага эришишлари керак? деган саволга жавоб олиш зарур. Шунингдек, педагогик маҳорат (аниқ ишларни